

ЛОВО

О ПОЛКЪ
ІГОРЕВИМ

з віршованих
перекладах

ВІДАНЕ
НА ЗАМОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВОЇ АКАДЕМІЇ РАДИ

Kriegsbibliothek des Gesamtkrainischen Kulturrates.

Das Lied von Ihors Heerfahrt

Ukrainisches Heldengedicht aus dem XII. Jahrhundert

in modernen poetischen Übersetzungen.

ВОЄННА БІБЛІОТЕКА КУЛЬТУРНОЇ РАДИ.

ВІДЕНЬ, 1915.

НАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНО-УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ РАДИ.

**ПЕРЕКЛАДИ Й ПЕРЕСЬПІВИ:
ТЯРГОЯ ШЕВЧЕНКА, МИХАЙЛА
МЯКШИМОВИЧА, СТЕПАНА РУ-
ДАНСЬКОГО, ПАВЛА МИРНОГО,
ВАСИЛА ЦУРЯТА Й БОГДАНА
:: ::   ЛЕПКОГО.   :: ::**

Вір, який ніколи не старієть ся, який завжди притагає читачів невичерпною глибокою чуття, богатством думок, красою висловів, найцінніший твір давньої української літератури — „Слово о полку Ігоревім“.

До нині не знаємо, хто, де і коли написав його, в добрій, чи в злій долі, на хосен, чи на горі для себе. Я прецінь той чоловік такий нам близький, такий дорогий, з такою пошаною слухаємо його — бо се безперечно великий чоловік, гений, котрий зміг сказати нам вічне, непроминяюче слово, мистець, що змалював ніколи не линаючий образ, вложив живі мозайки з найцінніших бісерів і жемчугів. І хоч таа мозайка нині сильно вшкоджена, хоч не одного каміньчика в ній бракує, то мимо того наше око бачить її зміст і не тільки що качить, але чим більше вдивляєть ся, тим більше того змістів і краси відчухає.

Автор „Слова о полку“ взяв так собі звичайні теми — похід кількох українських князів на Полєвців.

Такі події відбували ся тоді доволі часто. Але як він її представив, як живо змалював, як блистро зрозумів причинні невдачі й її погубні наслідки! Се був не тільки перворядний

мстиць, але також небаки жкий політик і патриот. Правдивий патриот, котрий вітчизнѣ свою лювить не словом, але ділом. Зрозуміти лихі й добрі сторони сучасного побутѣ, обернути ся далеко назад себе і глянути гень кѣдись в будучність, щоб відчѣти, що тій вітчизні грозить — се прещінь небаки яке діло! Се вислід величезної дѣхової праці. І треба довго йти, треба тяжко спинати ся в горѣ, щоб опинити ся на таких високих верхах, звідки видно будучність. Явор „Слова“ вийшов тѣди і побачив єї. Страшна була. Бачив коханѣ, ріднѣ землю столоченѣ копитами наїздника, бачив поруйновані городи й села, поневоленіх людий, понищені твори ріднього дѣха — одним словом замість добра побачив бідѣ, замість слави — нечестѣ. І кіщий його ѣм задріжав, а добре серце затрікожило ся. „Слова о полку Игореві“ — се власне оден такий великий і могѣтній крик тривоги: „Отамте ся! . . .

Дивіть ся — Язна на нас іде! Орди заливають нас, мов потопа, палають городи й села, руйнують кѣльтѣрѣ, грозять неколю, — а ви й дальше воюете самі поміж собою? Й ви й дальше сварите ся о межѣ, видираете оден одномѣ малий клаптик землі, щоб не стратити цілѣ країнѣ? Й ви й дальше маєте на ѣвзї тільки власне ваше добро, власні достатки й власні почести! Кас вітчизна мало що обходить!

Покайте ся, бо хто зна, чи за хвилини не бѣде запізно. Сѣхаменіть ся князі, близькі й далекі, забѣдьте свої обиди й гнѣи, зединіть ся во іма слави, во іма оборони рідної землі і спішіть їй на поміч! Навіть ти, Мрославе Осьмомисле з Галича, навіть ти, хоч як далеко на своїм золотокованім престолі сидиш, спіши над Дін, бо всі ви належите до того самого народѣ, всі ви повинні творити

одна держава і для всіх вас близька й життєва справа
рішаєть ся над Доном. Спішіть ся! Дон вас кличе!" . . .

Аж давно дошли ся ті слова з широкої груди поета-
пророка, а прецінь вони не прогомоніли до нині. І вся та
його трікога о будучність України єсть нині нашою трі-
вою, його біль нашим народнім болем, його великий
сміток смітком Української землі. Й прецінь і нині якийсь
таємний голос кличе нас на схід, де рішаєть ся наша на-
родна справа, й каже, що або шоломом напемо ся води
з синього Дону, або змремо рабами.

Читаємо „Слово о полку“, аж якийсь заповіт велита
предка, якого ми до нині не били в силі здійснити. Не
били в силі? Чи справді? Чи може не хотіли, не спішили
ся, забули? І в нашій душі починаєть ся відбкати на-
родна сповідь, починають виступати обвинувачення самого
себе, приходять до слова наші власні гріхи.

Великє силє має „Слово о полку“ — силє зворуш-
ванна народньої совісти, миць розсвітлювання темряви,
і жадєн иньший наш твір, крім деяких Шевченка, силє тої
в такій великій мірі не має.

Є внімковий, зовсім внімковий твір. в акім глє-
бина чєтєя рівнаєть ся висоті дємки, в акім знанє роз-
світлює дорогє перед лєновидіннєм, в акім реальнє життє
перетоплюєть ся в хрєсталєві форми краси. Твір, який
варто і треба пізнати.

Перша друкована звістка про „Слово о полку“ явила
ся в одній французькій часописи з 1797 року. Звіщала вона

світлові, що в Росії віднайдено 1795 року частини старинної поеми, як можна рівнати з найкрасшими піснями Османа.

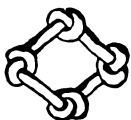
Віднайшов наше „Слово“ граф Мусин-Пушкин, великий любитель давнини. Купив він від одного архимандрита стару книгу, Хронограф, і в тій книзі між ріжними цінними рękописами була також рękопись „Слова“. Писане воно було збито, без знаків перепинання, навіть без поділу на слова, а за те з численними скороченнями над і під лініями (титли). Тоді не було таких вчених славян—азноковідів, як нині, й тому відчитати давнє рękопись не було легко. Кілька літ працював Мусин-Пушкин з Маліновским та Бантиш-Каменским над виданням нашої поеми, котре пожило са 1800 року в Москві. Та не одного не впіли вони добре відчитати й тому в творі повстало децю неясного і запутаного — так звані темні місця.

Богато пізніших вчених старало са ті темні місця прояснити. І якими то дорогами не йшли вони до тої ціли! Одні кинули на поміч Скандинавію, другі спішили по світло до Бизантії, треті на Іран і т. д., а правда була, як звичайно, дуже близько, таки дома, в нас. Треба було тільки добре пізнати українськє мовє на цілій нашій народній території, треба було вивчити са історію та прислухати са гаразд до народньої пісні, цює темне прояснило са — бо „Слово о полкє Игорєві“ се на скрізь українська поема, близька до княжих вилин і козацьких дєм, до літописий і народних вірвань, твор гєніальної одиниці. яка тісно звязана була з тим, що творить загал — архитвір гєніального образованого поета, котрий заслуханий був в пісню народє, як колись, гєнь пізніше заслухаєт са Шевченко.

Нині з тих темних місць мало що лишило са, нині „Слово о полкє“ майже від початкє до кінца можемо ко-

ли не зрозуміти, то відчати і то так сильно, з таким зворушенням ума й серця, як мало який наш літературний твір.

Я зворушує воно нас не тільки своїм змістом, але й тим святим зворушенням, якого зазнаємо перед лицем кожного справжнього архитвору. Відзивають са в нас народні гордоці, що наша вітчизна вже в XII століттю вдала такого гніл-співака, котрий минувшість повазав з будучністю, котрий світ реальний, князів, княгинь, бояр, помішав з вимріаним, а народню поезию сплів із світовою в оден неванучий вінок, котрий давнє поганськє вірє, всілаких Хорсів, Дажкогів, Стрибогів і Дивів, поставив поруч нової християнської, для котрого житте на Україні було чимсь одним, сцільним, непроминающим і дорогоцінним. Мало який поет-творець ставив собі таке тажке завданне і мало котрому воно так гарно вдало са, як невідомому по імени автору Слова.

Підчас наполеонської війни рукопись „Слова“ запропстала са, давнійше казали, що вона згоріла в пожарі Москви, нині можемо потішити са думкою, що так не є. Палатка, в якій містили са збори Мвснн-Пушкина, не згоріла. Що ціннішого він закопав в городі.

Яле всеж таки тої одинокої рукописи не було, лиш перше єї виданне і копія, якє заджено для царської бібліотеки в Петербурзі; отже всілакі недовіри, маловіри,

а головню всілякі чорні дѣхи стали піднімати питання: може такого творѣ не було, може се видѣмка, фальсифікат? Деж можливо, щоб Українці в XII століттю мали такѣ поемѣ, яка й нині дивѣє свѣт своїми високими цінностями? Особливо ворогам Українства були такі питання дѣже на рѣкѣ.

І почала ся тяжка робота зсѣвання тих сѣмнївів. Брали в ній участь цю найбільші славянські вчені: Карамзін, Востоков, Максимович, Бѣслаев, Шафарик, Головин, Боданський, Потєвн, Костомарів, Пипін, Ганка, Огоновський, Йїгїч, Шлецер і нинші.

Трьох найбільших поетів славянщини Шевченко, Міцкевич і Пшкін перекладали сей твір, і нині нема сѣмнїв, цю „Слово о Полкѣ Ігоревім“ написав невідомий наш поет, мабѣть чоловік свѣтський, близький до княжої верстви, може учасник Ігорєвого походѣ, і цю написав його 1186 рокѣ тодішньою Українською літературною мовою, до якої звійшло багато народнього словєснього скарѣ.

Бо прїцинь в XVIII століттю не було ані таких славянських істориків, цюб могли історичний підклад так гарно опрацювати, ані таких лзиковідів, цюб лзик XII віка підробили, ані таких поетів, цюб такий поетичний твір написали. Пшкін каже, цюб жкен всїх тодішних російських поетів зібрав, то не знайшовки в них стїльки поезїї, скїльки єї в „Слові“.

Нині воно виростає перед нами як старезний дѣв в забѣтомѣ гаю. Йїкі то вітри не летїли до нього, якї птиці не сїдали на його вїттю! Але соки тагнув він із рідньої землі, з тих нив, якї орав наш предок, і з могили, якї начиняв він своїм благородним трѣпом, обороняючи вїтчинѣ.

Хто любить і розуміє голос давнини, най сяде в ті-
ни того дерева мисли, най наставить вши і відчинить серце,
а може вчуже, як гень-гень, далеко, шшмить степова трава,
як в грізнє, чорнє ніч незвісними дорогами сьнєть са
в сталь закєті Ігорєві вїйська, як лисніці брешєть на їх
червоні щити, як вєне пажерливий вовк, як бог темрави,
Див, залїтає з верхє дерева на землю і як хоробрий не-
встрашений князь кидає великий клич: „На Дон, на Дон!
Ходїм головє положити за рїднє землю, або шоломом на-
пити са води з синього Донє!“

Крізь простори віків, крізь арєги недолї, крізь море
слїз і крови, що розлило са від тої пори по степах і ла-
нах України, летить до нас сей великий, чистий, могєчий
голос і кзиває нас до недовершеного дїла.

Богдан Лепкий.

и не добре вблони нам, братта,
Старосьвітським ладом засьпівати
Про лицарський похід, про завзятта

Кназа Ігора? Час звеличати
Сьмні бої! Час правді до слова!
Ак Боан, — ми не годні сьпівати.

Гій Боане, дивнаж твоа мова!
Раз, ак вовк вона мчить са степами,
То шьбече, аж ходить діврова,

То зніметь са і під небесами
Ак орел гордо—пишно вьає . . .
Гій, мистиць вьв Боан над мистцями!

Ак вьло давнинь сподає
І незгоди князів й коромоли,
То на стадо леведів пьскає

Свої хижі і вистрі соколи.
Доженеж котрий сокіл леведю —
Левідь сьпів починає у поли,

АК княжине Мрослав, ак Редедю
Биве Мстислав з двобою, ак Бдалий
Князь Роман воював . . . Не лебедю

То сокіл доганяє, гень — в дали,
Лиш Божн свої пальці пскає,
Віщі пальці на стрвни, — щоб грали

Князам славу і честь повідали.

Бдармож в стрвни! Гей, пісне, озви са,
Про давні часи Володимира,
Я на Ігорю, пісне, спини са.

Ігор князь — се душа д'бжа, щира,
Він і головє носить недаром,
Я не любить ледачого мира.

Наповнив са він воєнним жаром
І дрвжинє повів молодецькє,
Щоби гострим мечем і пожаром

Покарати ордє половецькє.

ГЛАНЬЕ Ігор на сонце, на жсне,
Бачить — сонце затьмило
сѧ, гасне.

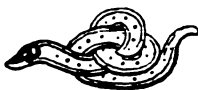
ГЛАНЬЕ Ігор на свою дрѣжинѣ —
Лицарі хилѧть голов в долину.

Каже Ігор до них: „Братѣ, годї!
Лѣчше згинемо всі ѡ походї,

Лѣчше зложимо головѣ в полі,
Нїж бѣдемо каратись в неволї.

Бїдїпнемож ми конї з припонѣ
Й помчимо сѧ до синього Донѣ,

Щоб шоломом води там зачерти,
Ябо копє зломити, й змерти!“

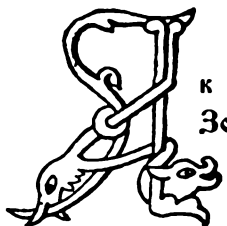

ей, Боане, соловію
світлої доби, старої!
Коб то ти оцбетав нам
нині Ігореві вої!

Коб ти скочив соловієм
по деревѣ гадки-мисли,
або знав са орлом в горѣ
гень, де облаки нависли,
і оповив кінком слави
подвиг нашої години,
линьчи слїдом Троїана
через доли на вершини!
Ти повинен би співати
Ігореви пісню радо:
То не вѣра в степ широкий
занесла соколів стадо —
то віжить на Дон великий
гайворонне препогане!
Я чи так би засьпівати,
внѣкѣ Белесів, Боане:

Іржуть коні за Сьлою,
в Кнїв слава йде на гори;
трєбен трєбєлєть в Новгородї,
ѡ Пѣтивлї ждєть прапори.
Ігор каже свого брата
Всеволода дожидати.
Бѣн-Тѣр Всеволод говорить:
„Ігорю, єдинний братє,
сѣвите сѣвітлїй мїй — ми обє
Сѣвєтославовї синове!
Сїдлай, братє, свої конї,
бо ѡ мене все готовє.
Конї сїдланї ще в Кѣрськѣ.
Я Кѣрєне слакнї в мене:
все пїд трєбєлами сповите,
пїд шєломами пєцєне
й годованє конєць копє.
Всї дороги перебєлє;
напрѣженї ѡ них лѣкн,
отворєнї ѡ них тѣлн.
Скєчєть сїрїмн вєвкємн
в чїстїм полї бєз обєвн,
щоб собї добѣтн чєстн,
а кнєзєвн свємѡ слєвн.“

к стѣпнѣ Игор князь ѹ стрѣмѣ
Золоте — задрижала земля.

Як пѣстив сѣ в пахѹчі стѣпи,
То зайшли йомѹ пѣть чорні тѣмни.

Птах збѣдив сѣ зі снѹ. Змежи гир
На дорогѹ швѣльнѹє дикий звѣр.

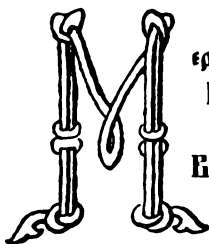
Я на дереві, нѣби той дзвѣн
Див гѣкає, що чѣти за Дін:

„Корсѣнь, Свѣрож, Посѣле, стѣпи,
Тѣмѣторокань! Збѣди сѣ, не спи!“

І збѣднлись. Женѣ навманна
ѹ стѣпи половецьке племя.

Опівночи теліги скриплять,
Мов трівожні либѣді ачать.

Меркне ніч. Рання зоря пала,
Над полемнн ще висить імла.

Бже замовк в корчах соловій,
І галкї підняли гамір свій.

Меркне ніч над степом. Скоро сьвіт —
Щити наші стоать, нїбен плїт.

Щити наші стоать, нїбен мър,
Мов червоний протагнений шнър.

Я що щит — то лицарь. У невідомъ пѣть
Бни по славѣ князевн їдѣть.

В ПАТНИЦЮ РАНО В РАНЦІ
ЧАС КРІВАВОЇ РОЗПРАВИ.

ПОТОПТАЛИ ВСІХ ПОГАНЦІВ,
СТРІЛАМИ ПІЙШЛИ ПО ПОЛЮ,

КРАСНИХ БРАНОК ПОЛОВЧАНОК
ЗАНИМАЮЧИ В НЕВОЛЮ.

БРАЛИ ЗЛОТО, ПАВОЛОКИ,
ДОРОГІЇ ОКСАМІТИ.

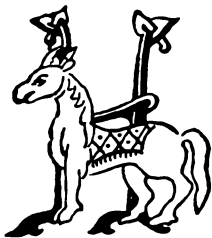
ОПАНЧАМИ, КОЖУХАМИ
ПОЧАЛИ МОСТИ МОСТИТИ, —

ПО БОЛОТІ ОПАНЧАМИ,
ПО ГРЯЗЮЦІ КОЖУХАМИ,
ВСЯКИМ КРАМОМ ПОЛОВЕЦЬКИМ,
ПОЛОВЕЦЬКИМИ МІХАМИ.

І ЧЕРВОНІЙ СТАГ І ЧІЛКЪ,
СРІБНИЙ СПИС І БІЛЪ ФАНЪ
ХОРОБРОМЪ ІГОРЕВИ
СВЯТОСЛАВИЧЕВИ ДАНО.

Гей дримає військо в полі,
гей дримає вже на дєбє!
Далеко воно загналось —
Ольгове гнїздо хоробре.
Не вродилось для обиди,
ні для крєчєта в пўстини,
ні для тебе, чорний крўчє,
препоганий Половчинє!
Гза бїжить вже сїрим вовком
на великий Дон без впинє,
а Кончак йомє слїд править
в половецькїю країнє.

А дръгъ днинъ кривава зора

Ранок звіщає.

Чорнії хмари сьнють знад моря,

Е хмарах блискавка палає.

Чорнії хмари хочуть прикрити

Чотири сонця,

Бьдуть ть громи бити і бити,

Бьдуть ть стріли, як злива анти

Бід Донъ й Донца.

Тьт то списи поломають сь,

Шаблюки тьт пощереблять сь,

Об шеломи вдаряючи,

Половцїє скрізь шькаючи,

Над Камлою, над Доном рікою . . .

Працай земле, ти вже за горою!

Се вітри, Стрибогові оньки, женуть

Знад моря і на Игоря вої

Видають каленїї стріли.

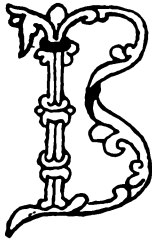
Земля дьднить, ріки мьтно текуть,

Над полями копотн сїли.

Стаги мають, а Половці ідуть
Знад моря і звідтам, де Дон,
І зі всіх сторон
Наші полки крѣгом окрѣжують,
Непереглядними товпами.
Криком вісові сини
Перегородили степи,
Я Русичі щитами.

Севолоде, Твѣрѣ Лрнй!
Та нема тобі в нас пари!
Ти все перший серед бою,
Твій меч гострий все горою.
Стѣш стріли, крешеш громи,
Ударяючи в шоломи.

Кѣди тільки конем скочиш
І зброєю замигочеш,
Лежать лоби поганії
Розвалені, багранії,
Оварській лежать зброї —
Я все тото з рѣки твої.
Я все тото з рѣки того,
Що забѣв себе самого.
Кинѣв Чернигів коханнй —
Щож для нього нині рани?
Для кривавої розправи,
Забѣв почеси й забави,
Забѣв звичай Глїбівної,
Прекрасної і вірної.

же були віки Трояна,
були Ярославі годн;
настав Олег Сьвятославич —
були Ольгові походи.

Олег кѣв мечем крамоли,
сѣв стріли в вічній брані.
Було, стѣпить в золотє стрѣма
в городі Тьмѣторокани,
а Всеволод Ярославич
уже той бразкіт добре знає;
а в Чернигові Владимир
що дна уха затикає . . .
Бславивсь Борис Бачиславич
в военномѣ запалі.
Постелла йому слава
паполомѣ на Камлі.
Полѣг Борис Бачиславич
в Ольговій обороні.
Брав і Сьвятиполк з Камли
батька на угорські коні.
На угорських іноходцах
віз його в город Кнів,
в княжий, стольний город Кнів,

до сьватої, до Софії.
Сїав Олег Гориславич
свари нїби стрїли з лїка.
Погнебала в княжих сварах
жизнь Дажбогового внїка.
Бїк вкорочував са людам
в княжїй бїйности — сьаволи.

Мало де погейкували
ратаї тоді в поли.
За те часто грали крўки,
трўпом дїлачи са живо,
а галки свїй говір знали
в перелетї на пожинїх.
То було в ті давні сїчі,
в ті походи, що минїли,
а такої сїчі певно
ще не бачили й не чїли.

перед сьвіта до вечора,
Я з вечора до досьвіта
Летать стріли каленії,
Бразчать шаблі о шеломи,
Тріщать списи гартовані
Є степъ, в незнаємомъ полі,
Єред землі половецької.

Земла чорна копитами
Поорана, поритаа;
Кістьми земля засїана,
Я кровію политаа.

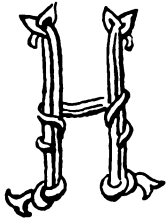
І жьрва-тѹга на тім полі
Зійшла для рѹської землі.

Що гомонить онтам, зичить
Ї досьвіта? То повертає
Той Ігор військо на пригодѹ
Томѹ Бѹй-Тѹрѹ Ксєволодѹ.

І билсь день,
І дрѹгий билсь,
Та коло полѹдня на третій
Поникли Ігореві стазі.

Оттак на березі Калли
Брати різнились, бо нестало
Крови-вина! Допирували
Хоробрі Русичі той пир —
Сватів зпоїли
Й самі простагли ся
За землю роськью. Хиллась
І слалась плачучи трава,
Бисокі гнѣлись дерева,
До долѣ гнѣли ся, жѣрились.

є веселаж бо то, браттѣ, година настала,
Бже пѣстина всю нашѣ силѣ погребала.
То в синахъ Даж-Бога внѣка Злибѣда ожила

І на землю Троановѣ дѣвою встѣпила;
Лжедними крилами розплескала море,
І в Донѣ плескаючи розвѣдила горе.
Розвѣдила время люте, підіймались Фини,
Я в князѣв на поганихъ ѡсобица гине,
Бо братъ братѣ став казати: „се мое, мій братѣ!“
— І се мое, і то мое! дрѣгий став казати.
І за мале, як велике, стали вимовляти.
І самі на себе стали крамоли кѣвати.
Я почали зі всѣхъ сторін зволѣкати сили
І на ріднѣ землю рѣськѣ вѣдою ходили . . .
Ой далекож зайшов сокіл к морю птиці вѣти,
Та храброго вже Игорѣ полкѣ не воскресити.
І за і Кончак в рѣськѣ землю з крикомъ поскакали
І там в пламенномѣ розі пожар розкидали.
Заплакали рѣські жени, стали голосити:
„Ой вжеж намъ мужѣв милихъ мислю не змислити.
Ні мислю ізмислити, дѣмою здѣмати,
Ні очима оглядати, ні гостинці брати,
Яні золота, ні срібла не пересипати!“
Застогнав бо вже і Кнѣв жалемъ та тѣгою,
Зажѣрив самъ і Чернигѣв напастю лихою.
Тѣга тажка розіллалась, наробила жалю,

І печаль тече, жире по нашомъ краю.
Я князі все на себе крамоли кѣвали,
Я погані рѣськѣ землю всюди обѣгали,
І збірала дань по білиці від кожного двору
І сипали добром рѣським по синьомъ морѣ.
Бо ті славні Свѣтославці, дві хоробрі сили,
Всеволод Бѣй-Тѣр і Ігор кривдѣ розвѣдали,
Котрѣ батько їх київський приспав бѣло тухо.
О, великий Свѣтослав той Половцям бѣв лихо!
Він розвѣдав їх полками, стальними мечами,
він на землю половецькѣ наступив ногами,
Притоптав горби високі і яри глибокі,
Змѣтив ріки і озера, висѣшив потоки.
І Кобак з Лѣкомора вихром молодецьким
Він вихватив із жѣлѣзних полків половецьких.
І попав Кобак поганий в Київ, в столицю
В Свѣтославоу покої, в князевѣ гринницю.
Тож то Німці і Венедці, Греки та Морава
Князя Ігора не славаць, славаць Свѣтослава.
Того гѣдаць, бо він стратив полки молодецькі
І рѣськѣе золото всипав в ріки половецькі.
Ще й для себе молодого здобув сідло нѣве,
Сів із свого золотого в сідло коційове.

Думні стали від печали городові стіни;
Привняли, затвжили веселі країни.

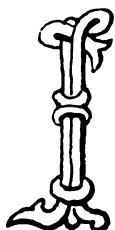
А князеви Святославє сон приснив сѧ дивний:

„Ось на горахъ в Києві на ліжкѧ тисовім
Сю ніч — каже — мене чорнимъ вкривали покровомъ;
Бино синє з отрутою мені наливали,
І тѧлами порожними Половцѧ поганихъ
Бѧйний жемчугъ насипали, і мене ласкали.
А в теремі злотоверхѧмъ сволока не стало;
І всю ніч на оболоні вороннѧ кричало . . .“
Бѧдгадали сон бояри і князеви кажѧть:
„Уже тѧга полонила твої дѧми, княже!
То соколи нашѧ дѧні крилемъ стрепенѧли,
І з престола золотого в поле полинѧли,
Щобъ ізновъ Тѧмѧтороканнѧ славного добенть сѧ,
Або Донѧ великого шоломомъ напить сѧ.
І вже шабелѧми підсѧкли крила соколинѧ
А соколѧ запѧтали в желѧзні пѧтини.
Бѧложъ тѧмно на третій день; і два сонца дѧні,
І два стовпи червонѧ померкли й погасли;
І два місяці із ними, молоді обоє —
Тожъ Владимиръ з Святославомъ заволоклись тѧмою,
І в синьомѧ, в морі вони потонѧли,
І велике бѧйство зновъ ханови вернѧли.

Бжеж на річці, на Камлі, тьма сьвіт застѣпила,
І по Русі розтагла са половецька сила.
Ак гніздо свиріпих пардів вона розійшла са;
Загреміла зла неволя на вольнѣю волю;
І вже Днѣ той ненависний кинѣ са до долѣ.
От над синім морем стали готські дѣвчата
Руським золотом звеніти і пісні сьпівати;
Хвалать Бѣсовѣ годинѣ і мечь Шаркана . . .
Я тѣт вже ніякої радости нема нам . . .“

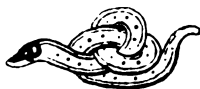

ронне князь Свѣтослав Великий
слова золоті зі сльозами:

„Ігоре — каже — й Всеволоде,
Бѣзлись ви скоро, в ранні годи
Половцѣв землю воювати,
Річками кров їх проливати.
Так, хоч хоробрі ви й завзяті,
Хоч серця ваші в бѣлаті,
Ви дармо - марно воювали,
Я чести - слави не придбали.
Ще й старість мою сїдоглавѣ
Бергли в тѣрботѣ і в неславѣ.
Бо — деж подїла ся завзата
Дрѣжина Мрослава, брата?
Деж ті Могѣти і Шельбїри,
Татрани, Топчаки, Ольбїри,
Ревѣги, — чернигівські ковбї,
Що то з ножами лиш, без збрѣї,
Ішли в крївавѣю розправѣ
І криком здобѣвали слакѣ . . .
Дѣмали ви собі: підємо
Передню слакѣ здобѣвати,
Я як єї бѣдємо мати,
То вже і прежнюю спїймємо.

Браття, скажіть, вб'яв се диво
Мені старомъ змолодіти?
Сокіл, як випирить са, живо
Й високо може підлетіти,
Щоб вражѣ птицю воувати,
Гнізда в потаав не подати . . .
Так щож! Князі тепер вбдь-за-цю
Сварать са й сходать на ні-на-цю,
Й корог з того користае.
Ж Рмї крик, народ конае,
І Володимир в сю годинѣ
В крови кѣпасть са і гине.
О горе, горе, горе синѣ
Старого Гліба!"

Давидний княже Всеволоде!
А тож тобі для зацнати
златого вітцїв престола
не мислю прилетїти!

Можеш бо веслами Колаг
розкрити в одній хвилї
й Дон шеломами до каплї
внчрпати без насили.

Будь ти, княже Всеволоде,
в тїй сїчи, в тїй брани,
бблб чага по ногатї,
коцїй ббвви по рїзани.

І по сшї бо стрїлбеш
шершнрами живнми —
вдатннми сннами Глїба,
Глїбовнчнми твоїми!

Ббї Рбрнчє і Давнде!
Не в влс то, гбсподннове,
позолоченї шеломи
плавали, ббло, по кровн?

Не в вас хробра дръжина
ревла тѣрами в пѣстині
під каєними шєлами
сєред полє на чѣжині?
Є стрєменаж за зємлю рѣськѣ,
за нарѣгѣ Половчина,
і за рани Ігорєві —
Євєатославового сина!

рославе Осьмомисле, в Галичи, городі славнім
На престолі сидиш золотім, стародавнім.

Ти полками залізними підпер вгорські гори,
Для короля на Дунаю поклав тяжкі забори.

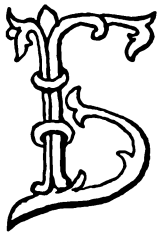
Ти мичеш врімена важкі високо понад хмари,
Ще по Дунай лжакують са твоего сьдв-кари.

Перед тобою по землі біжить страх і трьвота,
Ти по-всак-час і в Києві відчинюеш ворота.

Ти з Галича пристольного кидаеш, мот до ціли,
До сватана далекого свої калені стріли.

Стрільайже, князю, в Кончака, гидкого Половчина
За кров і рани Ігоря, за Сьвятослава сина.

Сй Романе і Мстиславе!
С хоробрій мисли сьміло
ви рїшаєте сь оба

й разом на воєнне діло.

Кожний з вас пливє, як сокіл
в завзяттю під влакїти,
щоб ширяючи на вітрі
птаха в леті одолїти.

Бо желїзні в вас попрѣги
під шеломами Латина,
від яких земля страєла сь
і всь ханова країна.

Я Литовцї і Половцї,
Деремела і Пятваги,
списи кинѣвши, склонили
голови під мечі нагі.

Та вже, княже, Игорєки
сонце сьвітла поскѣпило,
а древо, похилевшись,
листе не з добра зронило.

І по Сѡлі і по Росн
города вже поділили,
але Ігоревнх воїв
воскресити нема силн.
Дон тебе взиває, княже,
на побідѡ князїк кличе.
Бже й Ольговичі хоробрі
доросли, щоб стати в сїчі!
Інгварє і Бсєволодє
й ви всі три сини Мстислава,
що за вами, шестокрнльцї,
із гнїзда вже лине слава!
Биж не жеревом побїди
власть захопили в рѡки!
Я щож вашї ладські списи,
а щити, шеломи й лѡки?
Загородїть ними поле
за нарѡгѡ Половчина
і за рани Ігорєві —
Сѡвѡтославокого сина!

Бже во срібннх стрѡй не котить
Сѡла до Переяслава;
вже під криками поганинх
блїдне Дина величава,
тече грізним Полочанам
не водами — болотами.
Оден Ізяслав Баснлькїв
бразнѡв острими мечами.
О литовській шеломи
позвонив собі на славу.

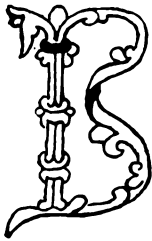

У кореня підтав славѣ
свомѣ дїдовн Песеславѣ
й сам підтатий поквалив сѣ
під литовськими мечами
на крївакї вбїннї травн —
під черкониими цннтами.
Взяв на смертне ложе славѣ,
взяв і в смертнїй хвнлї каже:
„Продїв твою дрѣжинѣ
птах крнлом своїм вже, княже,
а крок єї звїрї лнжѣть!“
Ой пригодаж то, пригода!
Нї там брата Брачеслава
не вѣло, нї Песеклода.
З ннх оден жемч҃ужнѣ дѣшнѣ
кнроннѣ з крїпкого тїла:
через ожереле злоте
дѣша з тїла влетїла.
Сѣмом голосн озвались,
зникли радощї нечайно;
тїльки й чѣсти — в Городнї
трѣвн трѣблѣть незвнчайно.

Прославе й вн всї кнѣкн
Песеславої нестрѣдженї!
Зннзїть стагн, в похвн всѣннѣте
мечї вашї поцѣрѣленї!
Кїже вн з дїдової слави
кнскочили! Кїаша слава,
цю поган на землю рѣськѣ
навѣли, на жнзнѣ Песеслака!

Лиш криволами своїми
навели ви їх з чужини.
З ваших сварів вийшла напасть
половецької країни.

СЕМОМЪ ТРОЈНА ВІЦІ
БЕСЛАВ КНАЗЬ ЖЕРЕБОМ КИНЪВ,
ЖЕРЕБОМ КИНЪВ О ДІВЧИНЪ.

СКОЧИВ ВІН СКОРО НА КОНА
І В КЛЮКИ ВПЕР СЯ І ПОЛИНЪВ,
З ГОРОДА КНЕВА ПОЛИНЪВ.

КОПІЄМ ЗЛОТОГО СТОЛА
В ГОРОДІ КНЕВІ ДІТКНЪВ СЯ,
НА ДИВО ДОТОРКНЪВ СЯ.

І З БІЛГОРОДЪ ОПІВНІЧ,
ЛК ДИКИЙ ЗЬВІР СТЕПАМИ МЧАВ СЯ,
В МРАЦІ ХОВАВ СЯ.

Я РАННИМ РАНКОМ НА ЗОРІ
З НЕВГОРОД БІВ ТАРАНАМИ,
ВІДЧИНАВ БРАМИ.

І ВТРАТИВ СЛАВЪ ЛРОСЛАВ,
Я ВІН СВОЇМ ЗВНЧАЄМ
БОВКОМ З ДЪДЪТОК НА НЕМИГЪ ГНАВ.

Я на Немзі — що за жніва?
То не снопами вкрилась нива,
І не снопів лежать там кѣпи.

То простагли сѧ людські трупн,
Я смерть молотить їх мечами,
Немов желѣзними цѣпами.

Я смерть молотить, не звежає,
І дѣшї з тѣла вивѣає,
Там, над Немнги берегами.

всєслав люднїх своїх сѣднв,
Порядкѣвалє князѣмн,
Ѣ поночах ѡк вѣк блѣднв
Ѣрамн Ѣ байракамн.

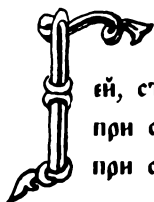
Опівніч. З Києва біжить,
Та заки день настане,
Нїм сонце землю озарить —
Всєслав в Тьмѣстороканн.

Ѥ Полоцькѣ дзвонн гѣдѣть
Йомѣ в храмі Софії,
Він Хорсовн перейде пѣть,
І Києві чѣє дзвонн тїї.

Немало Ѣ він перетерпів,
Хоч дѣха мав дивнѣго,
Про нього то сѣпівав припів,
Твір Божнн старѣго:

„Хоч хитрий бѣдѣ, хоч скорий бѣдѣ,
Швидкий, мор хнжа птица,
То сѣдѣ божѣго минѣть
Нїкомѣ не годїть сѣ.“

їй, стогнати землі рвській
при спомині первих годин,
при спомині князів первих!

І ніхтож бо ї не був годеи
Владимира пригвоздити
до гір кнївських... І нині —
вже ті стаги в Рвриковій,
ті в Давидовій дрвжині!

Та ворожо вже тим стагам
довгі крила повівають,
хоч осьпівють під ними
славні бої на Двнзю.

Й то не сива зозвлянька закввала,
Не дрієні пташки защебетали, —
То Мрославна, рано до схід сонця, слізю ридала,
Словами промовляла:

„Ой полечѸ, — каже, — а зозвляю,
Та помчѸ са по синім Дзною,
ГадѸ-впадѸ край річки Калли,
ЗмочѸ свої боброві рѸкави,
Та обітрѸ князеви кєрвавѸ
На хоробрім тїлі єго рани.“

Ой в ПѸтивлі на мѸрови зрана,
Ще й асне сонце не вставало, —
Ак Мрославна гїрко плакала, ридала,
Словами промовляла:

„Вїтре, — каже, — євїнее вїтрило:
Чи то тоєї мої сльози мнї?
На цюж вієш, вієш, заківаєш,
На цю жхановї стрїли хѸпаєш
На легкомѸ крилі підїймаєш,
В вїсько мого княза пѸскаєш?
Чи то тоєї є мало просторѸ
Вїати са попід небосклоном,
Синї филї в морї піднимати,
Кораблї на хвиллѸх гойдати?
На цюж мою радїсть розвіваєш —
На шовковїй травї розстиляєш?“

Ой в Пятівлі на мброви зрана,
Ще й яснєє сонце не вставало, —
Лк Мрославна гірко плакала-ридала.

Словами промовляла:

„Ой ти, Дніпре, — каже, — Славето!
Чомвж мені не принесеш, синій,
Князя мого, єдинь дрвжинь, —
Щоб я йому, до схід сонця рано,
Своїх гірких сліз не послала?“

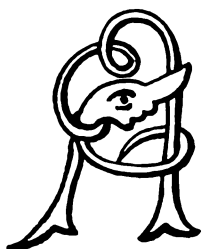
Ой в Пятівлі на мброви зрана,
Ще й яснєє сонце не вставало, —
Лк Мрославна гірко плакала-ридала,

Словами промовляла:

„Асне, — каже, — трияснєє сонце!
Любо сьєш з свого ти віконця,
Добрим людям тепло розливаєш —
На щож мене слізми обливаєш?
На що своє горлче промінне
Розсипаєш на княжє дрвжинь?
На безвіддю — їх згагою томиш,
Сагайдаки — спекою згинаєш,
Стрілешницї — твгою замикаєш?“

ж бризало сине море
Гаме опівночи,
Ідуть мраки туманами,
Закривають очи.

Ігореві Бог п'ять каже
З неволі до дому,
На роськью землю, к отню
Стол з золотом.
Позгасали ще з вечера
Вечірнії зорі:
Ігор спить, не спить і чхе,
Мислю мірять поле,
Мірять з Дону великого
До малого Донца.
Яж кінь заржав в опівночи:
Ще до сходу сонця.
І Овлар там за рікою
Свинув на степокі,
Дає князю розвміти,
Що все на готові.
Яле князю знать не б'ти,
Земля загуділа,
Застудала, загреміла,
Трава зашуміла.

То вже вежі полокецькі
З пола підіймались,
За Ігорем, за Овларом
У погоню гнались.
Я князь Ігор горностаєм
К трости підвігає,
Скочив гоголем на водѣ,
На коня впадає;
З коня скочив востим вовком,
Повіг лѣгом Донуца
І соколом під тѣманом
Летить до сѣд сонца.
І звикає сїрі гвси,
Лебеді й тетерѣ,
На голоднеє снїданнѣ,
Обїд та вечерѣ.
Колиж Ігор через степи
Соколом лїтає,
То Ілар за ним сїрим вовком
З задѣ підвігає.
І обидва стѣденю
Росѣ отрясали,
По обидва свої конї
Бистрі підїрвали.
„Ой Ігорю! — Донець каже —
Не мало ти слави,
Землі рѣської весїлла,
Кончакѣ неслави!“
— „О Донче мій! — Ігор каже
Не мала ти слава,
Що милѣвав ти на хенлаѣх

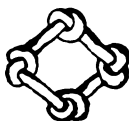
Гина Сьвятослава,
Що стелив траву зелену
Понад берегами,
Оддавав туманом теплим,
Попід деревами.
Стеріг його ти гоголем
На воді при вітрі,
Чайками на бистрих струбах,
Чернадю в повітрі.“
Чиж не правда — каже — Ствгна
Стрвю чвднв має,
Бо чвжї потоки зжерла,
Сама голодає,
І мвтнїї свої стрвї
Об корчі розтерла.
Там на темнім тїм березї
Мати Ростислава
Оплакала молодого
Гина Ростислава.
Там і квіти зажврились,
Жалобою вкринись
І дерева із твгою
До землі склонились.

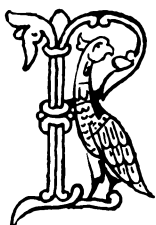

о не сороки в лозах гвєстих на вїттю скреготали,
То Їза і Кончак, половецькі хани, Ігоря доганали.
Та ще тоді ні галки, ні ворони, ні жадна иньша птица,
Що по корчах, по байраках, над водою гнїздить ся,
Раннього гаморь свого до схід сонца не піднімали,
Тільки датлі-стўкачі кўлі та соловейки сьпївали.
І каже Їза: „Ой летить сокіл до гнїзда перед нами,
Я ми його соколича та збиймо стрїлками.“
Кончак йому: „Нехай летить! Половецька дївчина
Красою, мов пўтами, спўтає його сина.“
Я Їза тоді: „Та що прийде нам із пўтання того,
Бтїчуть вони, нас заклює птица з краю чўжого.“ . . .

Казав колись Боян сьпівцєви
Миньлих годів Мрослава,
Що дрюгом був для Олега,
Я сьпїваком в Сьвятослава,
Казав: „Ой горе раменам
Без голови, а голові
Без плїч погано!“
Так і нам
Без Ігоря.

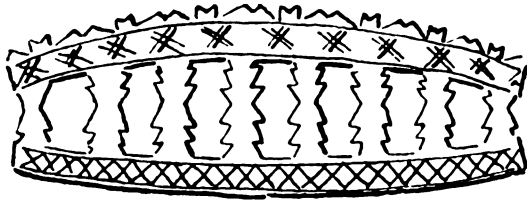

небі сонце сине —
Ігор в рідномъ краю!
Гіють са сьпіви дівочі
Гінь кід морѣ, з Днѣпою.

Гіють са сьпіви в Кіеві.
Боричѣвом на проці
Їде Ігор вклонитись
Пресьвѣтій Пирогоціі.
Ксюди радість, веселість. —
Нѣмож, братѣ! Згадаймо
Давнихъ князів, молодшим
Належнѣ честь віддаймо.
Слава, честь Ігореві!
Честь для нього і сина!
Най жие Кісволод нам,
І князі і дръжина!
Най црсливо коюють,
І най полки поганські
Покерѣть і поборють
За нарѣд христинський!
Гіи до вікѣ від нині
Князям нашимъ честь, слава!
Честь синам Сьвѣтослава
І хоробрій дръжині!

П'мїнь.

ДЕЯКІ ПОЯСНЕННЯ.

Боян, славний співак, що жив під кінець XI. або з початком XII. віку. Співав про подвиги Ярослава й Мстислава, синів Володимира Великого.

Роман Красний, внук Ярослава Мудрого, брат Олега Гориславича.

Ігор, син Святослава київського, князь Новгороду Сіверського.

Володимир, його син.

Всеволод, Буй-Туром званий, брат Ігоря, князь курський і трубчевський.

Святослав Ольгович Рильський, братанич Ігоря.

Троян — давнє наше божество. Троянова земля — се наша земля.

Велес — поганський бог скотарства, опікував ся співом і співачами.

Див — неприхильний нам бог.

Сула — лівобічна притока Дніпра, над ньюю місто Ромен (Ромни, а також іноді казали Рим).

Корсунь або Херсонес, город на Кримі, стариння грецька оселя.

Корсунь, місто в Київщині на південний захід від Канева.
Сурозьке море — море Азівське.
Тьмуторокань — між Кубаню й Азівським морем.
Путивль, місто в курській губернії.
Гза і Кончак, хани половецькі.
Половці, племя монгольське, сиділи між Доном і Волгою.
1068 напали у перше на Переяславщину.
Каяла — ріка горя. Так називали тую ріку, де бив ся Ігор з Половцями.
Стрибог — бог вітрів.
Овари, Авари, Обри — орда, що прийшла на наші степи в половині VI віку. „Були сї Обри тілом великі, а умом горді,“ каже про них київський літописець.
Всеслав — князь Полоцький, внук Ізяслава, сина Рогніди, слив характерником. Підчас нападу Половців Кияни добули його з неволі й зробили своїм князем проти Ізяслава, котрий утік до Польщі, до свого швагра Болеслава. З Поляками напав Ізяслав на Київ, а Всеслав утік.
Всеволод Ярославич, князь Київський 1079—1093.
Володимир Чернигівський, той що сидів на батьківщині Олега Гориславича. Олег за те ходив на нього з Половцями.
Борис Вячеславич — внук Мономаха.
Дажбогові внуки — Українці. Дажбог найвисший бог, бог сонця.
Обида — біда, богиня неволі.
Святослав — князь Київський (1073—1076), вславив ся в боях з Половцями.
Святослав — батько Ігоря відніс сьвітлу перемогу над Половцями 1184 року.
Лукоморе — частина Азівського моря.
Гридниця — комната в княжім дворі, в котрій перебувала гридь, т. е. варта.

Коцій — невідьник.

Сон Святослава — се образ його тривоги о будучність вітчизни;
тисове ложе — домовина, чорна паполома — смертне покриття,
сине вино з трудом — отрута, жемчуг — слези,
стеля без сволока — небезпека, смерть в родині; кракане ворон — недобрі знаки.

Дебра Кисані — дебра коло Підгірців.

Бус — король Антів, що були предками Українців.

Шарукан — половецький хан, ледви втік 1107, побитий Русичами.

Брат Ярослав — брат Святослава Київського, Ігорового батька, князь Чернігівський.

Могути, Шельбири, Татрани, Топчаки, Ревуги й Ольбири, імена фінських родів, Ковуїв, що славилися великою хобростю.

Різани і ногата — давні монети.

Ярослав Осьмомислом званий, син Володимирка, був князем в Галичі 1153—1187.

Рюрик († 1214) і Давид (1197), князі смоленські, сини Ростислава, правнуки Мономаха.

Ятвяги — племя, що мешкало між Німаном а Вілією.

Інгвар — син Ярослава, був короткий час князем київським коло р. 1200 і в друге коло 1212.

Овлур — Половчанин, що помагав Ігорови добутися з неволі.

Гоголь і чернята — птиці.

Стугна — ріка в котрій утопився син Всеволода, Ростислав, що вибрався був (1093) з Володимиром Мономахом на Половців. Як Донець був добрим для Ігоря, так Стугна злою для Ростислава.

Половецькі вежі, себто хати, котрі можна було переносити з місця на місце, як звичайно в кочовиків.

ЗМІСТ.

Сторона

Чи не добре булоби нам, браття, перевів	Богдан Лепкий .	13
Глянув Ігор на сонце, на ясне	„ Богдан Лепкий .	15
Гей Бояне соловію	„ Василь Щурат .	16
Як ступив Ігор князь у стремя	„ Богдан Лепкий .	18
Меркне ніч, рання зоря пала	„ Богдан Лепкий .	19
А в п'ятницю рано в ранці	„ Василь Щурат .	20
На другу днину кривава зоря	„ Богдан Лепкий .	22
Всеволоде, Туре Ярій	„ Богдан Лепкий .	24
Вже були віки Трояна	„ Василь Щурат .	25
Сперед сьвіта до вечера	перевід Т. Шевченка .	27
Не веселаж бо то браття година настада	„ С. Руданського .	29
Сумні стали від печали городові стіни	„ М. Максимовича .	31
І ронив князь Сьвятослав	„ Богдана Лепкого	33
Славний княже Всеволоде	„ Василя Щурата .	35
Ярославе Осьмомисле!	„ Богдана Лепкого	37
Буй Романе і Мстиславе!	„ Василя Щурата .	38
В семому Трояна віці	„ Богдана Лепкого	42
Всеслав людий своїх судив	„ Богдана Лепкого	44
Гей стогнати землі руській	„ Василя Щурата .	45
Ой тоне сива зозуленька закувала півночі	„ Панаса Мирного	46
Аж бризнуло синє море саме о півночі	„ С. Руданського .	48
То не сороки у дозах густих	„ Богдана Лепкого	51
В небі сонце сяє	„ Богдана Лепкого	52

Vom Preßbureau des Kriegsministeriums genehmigt.

Vom k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht
:: am 2. Oktober 1915, Z. 29.314, genehmigt. ::